

Zeevogelobservaties vanaf Paviljoen Minkema Hondsbossche Zeewering

Kees Woutersen, Nederlandse Zeevogelgroep

De Hondsbossche Zeewering is de laatste twintig jaar een begrip geworden voor vogelkijkend Nederland. Ieder jaar verschijnen er duizenden met grote kijkers en telescopen gewapende vogelkijkers die kou noch regen vrezen en vooral de soms tot orkaankracht aanzwellende westelijke winden trotseren om een blik op te kunnen vangen van de vaak ver op zee verblijvende zee- en oceaانvogels. Het aantal doorgebrachte vogelaaruren kan worden geschat op enkele honderdduizenden en het aantal getelde en opgeschreven vogels ligt op dit moment boven de zeven miljoen. Iets unieks aan deze zeetrektpost is dat die gelegen is op het terras van een permanent paviljoen.

Observatiepost Minkema

Al bij mijn eerste bezoeken in het najaar van 1974 aan het terras van Paviljoen Minkema aan de Hondsbossche Zeewering werd er verteld dat het zou verdwijnen. Of er een nieuw paviljoen zou komen, was niet duidelijk, maar het stond 'los' op de duinen, dus het moest weg. Toen ik op zondag 21 april 1991 de dijk weer eens betrad, zag ik dat het eindelijk zo ver was: het paviljoen was definitief afgebroken. Niet alleen voor mijzelf, maar voor alle trouwe en incidentele zeetrekters van de Hondsbossche Zeewering zal het een vreemde gewaarwording zijn zeevogelobservaties te doen van het terras van het 'nieuwe' Paviljoen Minkema. Het ligt nog geen honderd meter verderop, het terras is groter en het is beslist comfortabeler dan het oude houten gebouw. Het went dan ook snel. Het enige vreemde is dat het terras zuidwest is georiënteerd, en niet west zoals het oude. Voor de eigenaar is een steen gebouw dat met de fundamenteën stevig op een dijk staat natuurlijk beter dan een houten gebouw op los zand. Dat heeft de geschiedenis ook wel bewezen. Op de oude plaats is het paviljoen drie maal door de storm vernietigd.

De Hondsbossche Zeewering is waarschijnlijk de meest bezochte, maar natuurlijk niet de enige zeetrektpost in Nederland. Andere bekende punten zijn Westkapelle, Scheveningen, Katwijk, Noordwijk en IJmuiden. Op de Waddeneilanden wordt (helaas) onregelmatig waargenomen. Van alle posten is de Hondsbossche Zeewering waarschijnlijk de meest comfortabele en biedt daarnaast de meeste beschutting.

Voorjaar 1991 is de *Nederlandse Zeevogelgroep (NZG)* opgericht. Het is een samenvoeging van de Club van Zeetrekwaarnemers (CvZ), opgericht in 1972, en het Nederlandse Stookolieslachtoffer Onderzoek (NSO). Beide zijn blijven bestaan als werkgroep binnen de Nederlandse Zeevogelgroep. Daarnaast zijn er de werkgroepen Offshore en Broedvogels. Sinds 1987 verschijnt vier maal per jaar het tijdschrift *Sula*. Hierin zijn niet alleen artikelen en korte bijdragen opgenomen over zee- en kustvogels, maar ook over zeezoogdieren. Vaste rubrieken zijn Recent Reports (recente waarnemingen & onderzoek) en Recente Publicaties. Twee maal per jaar wordt het halfjaarverslag van de Club van Zeetrekwaarnemers gepubliceerd.

Lidmaatschap: f 20,- per jaar (Benelux). Geïnteresseerden kunnen contact opnemen bij de Secretaris NZG, De Houtmanstraat 46, 1792 BC Oudeschild, Texel.

De historie van een zeetrektpost

De eerste zeetrekters verschenen eind jaren zestig op de Hondsbossche Zeewering, maar het was niet tot najaar 1972 dat er voor het eerst systematisch zeevogelwaarnemingen werden verricht. Vanaf toen werden per uur alle soorten en hun vliegrichting opgeschreven. Het aantal teluren op de Hondsbossche Zeewering was vooraleerst laag: 65 uur najaar 1973, 65 uur voorjaar 1974 en vanaf najaar 1974 (266 uur) ligt het aantal teluren constant op een hoog niveau (ta-

Overzicht van het oude terras van Paviljoen Minkema, Hondsbossche Zeewering, oktober 1979.

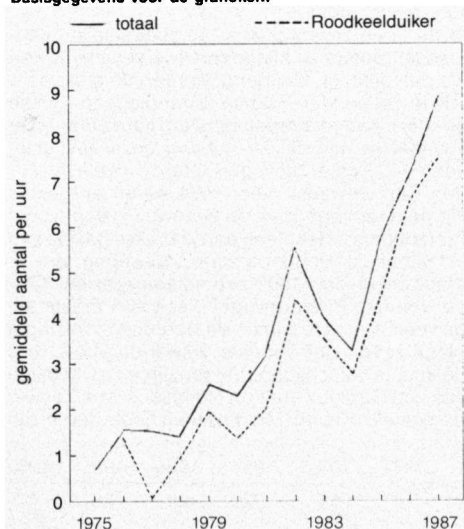
Foto: Kees Woutersen.

	TELUREN		VOGELS	
	voorjaar	najaar	voorjaar	najaar
1974		266		36.900
1975	275	353	50.700	53.500
1976	481	698	130.200	129.600
1977	920	640	276.900	93.300
1978	1066	851	728.000	668.000
1979	543	614	416.700	120.600
1980	371	413	226.000	84.800
1981	280	408	132.400	115.300
1982	360	392	186.200	127.800
1983	409	383	509.500	157.400
1984	423	332	275.700	85.700
1985	370	591	234.900	245.200
1986	375	478	201.000	222.900
1987	308	531	222.900	203.800
totaal	6.246	6.950	3.591.100	2.345.000

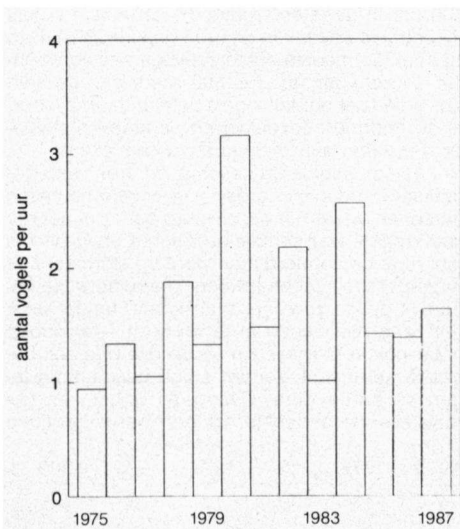
Tabel 1. Aantal teluren en aantal getelde vogels Hondsbossche Zeewering, 1974-1987.

jaar	gem. aantal duikers per uur	gem. aantal Roodkeelduikers per uur	gem. aantal Dwergsterns per uur
1975	0.68	?	0.94
1976	1.57	1.37	1.34
1977	1.52	1.06	1.05
1978	1.41	0.92	1.88
1979	2.55	1.94	1.33
1980	2.30	1.38	3.16
1981	3.19	2.01	1.48
1982	5.53	4.42	2.18
1983	3.99	3.55	1.01
1984	3.25	2.80	2.56
1985	5.71	4.45	1.42
1986	7.13	6.56	1.39
1987	8.87	7.54	1.64

Basisgegevens voor de grafieken.

Figuur 1. Duikers langs kust van Noord-Holland.

Figuur 2. Dwergsterns in Noord-Holland-Noord.

voorjaar	aantal	uurgemiddelde
1975	321	0,67
1976	1.925	3,20
1977	2.720	2,74
1978	1.051	0,98
1979	4.866	8,29
1980	5.466	12,86
1981	4.533	13,45
1982	10.802	20,97
1983	1.019	2,20
1984	2.324	3,77
1985	7.969	16,23
1986	2.834	6,08
1987	2.932	7,31

Tabel 2. Aantal Grote Zeeëenden per voorjaar aan de kust van Noord-Holland.

bel 1). Om praktische redenen werd het kalenderjaar door de zeetrekters opgedeeld in twee stukken. Voorjaar vanaf 1 januari en najaar vanaf 1 juli. Inmiddels werd het duidelijk dat het continu kijken met een sterke verrekijker over zee toch wel erg veel zeevogels kon opleveren, met name tijdens dagen met harde westelijke winden. Enkele tientallen, vooral jeugdige enthousiastelingen bevoelden zo nu en dan het terras van Minkema.

In het najaar van 1974 startte een reeks systematische observaties die zijn weerga in Nederland niet kent. De eerste uitgebreide bewerking van de Nederlandse zeetrekgegevens werd gepubliceerd in 1983 (Camphuysen & Van Dijk 1983). Ieder jaar worden er twee halfjaarverslagen gepubliceerd met de resultaten van zeetrekellingen langs de gehele Nederlandse kust. Tot en met 1987 zijn alle gegevens in de computer ingebracht en het verslag van najaar 1987 was nummer 34. In de hieronder volgende analyse zullen wij ons beperken tot de jaren 1974-1987.

In veertien jaar werd op de Hondsbossche Zeewering 13.196 uren zeetrek geteld (zie tabel 1). Het aantal teluren nam toe tot een maximum van 1917 in het jaar 1978 (bijna een 38-urige werkweek, en dan het uitwerken nog!) daarna daalde het langzaam en stabiliseerde zich tot rond de 800 uur in de jaren tachtig. In het najaar is iets meer dan de helft van de uren geteld (53%). Dan zijn ook de meeste echte zeevogels te verwachten. In het voorjaar is echter meer dan de helft (61%) van het aantal vogels geteld, dank zij vooral de enorme hoeveelheden eenden en steltlopers die dan aan onze kust voorbijtrekken.

Het aantal getelde en geschreven uren werd gerealiseerd door een groep van enkele tientallen personen, maar het gezelschap dat zij in het najaar kregen, was soms gigantisch. Een vol terras met rond de honderd man werd op stormachtige dagen al snel niet ongewoon. Niemand wilde natuurlijk op de zeereep gaan zitten, omdat daar het zand niet alleen in je oren en ogen kroop maar ook in je kijker. En op de dijk was ook bepaald niet ideaal, zonder enige beschutting tegen de harde wind. Overigens is het een geeruststellende gedachte om een warm paviljoen

achter je te hebben waar je, met de koffie altijd klaar, voor een overtrekkende stortregen kunt schuilen. Paniek brak uit als er ergens in deze grote groep mensen weer eens iets zeldzaams werd geroepen. Voor je het weet is het voorbij en vertellen waar het vliegt is niet eenvoudig. En de snelheid van de passerende, moeilijk op naam te brengen pijlstormvogels, jagers, sterns en dergelijke heeft voor menige vermakelijke ruzie gezorgd, ook al werd er meestal gesproken van 'verschil van inzicht'. Het blijft moeilijk, ook voor de meest ervarenen onder ons. En de echte moeilijkheden van het juist determineren, zie je pas als je er zelf honderden uren op hebt zitten.

De vogels

Wat is er gezien in al die uren onafgebroken observeren? Het mooie getal van 5.891.200 vogels voor de periode najaar 1974 tot en met najaar 1987. Tegenwoordig worden alle zee- en kustgebonden soorten geteld. Dat was niet altijd zo. Pas in 1977 werden ook alle Stormmeeuwen geteld en pas vanaf 1989 ook de Zilvermeeuwen. Vanaf 1977 varieerde het aantal geregistreerde vogels per jaar van 1.396.000 in 1978 tot 247.700 in 1981 (tabel 1). Het aantal vogels hangt af van de aantallen steltlopers, zeeëenden en sterns die voorbijtrekken, de aantallen echte zeevogels zijn relatief klein.

In de jaren zeventig was het zeetrekten interessant, omdat er allerlei nieuwe verschijnselen werden ontdekt. Niemand wist van de grote aantallen zeeëenden, Bonte Strandlopers, Rosse Grutto's, Kanoetstrandlopers en sterns die in het voorjaar in noordelijke richting onze kust passeerden. Echte zeevogels bleken veel talrijker dan was verwacht. Vóór 1974 waren er slechts vijf waarnemingen van de Grauwe Pijlstormvogel in Nederland. Het bleek een jaarlijkse gast te zijn en vanaf de Hondsbossche Zeewering zijn er thans meer dan 1300 exemplaren gezien. Ook de Noordse Pijlstormvogel bleek een regelmatig verschijning te zijn en de Noordse Stormvogel bleek zelfs ieder voorjaar vrijwel dagelijks voor de kust te verschijnen. Verder zijn er zo'n 58.000 Jan van Genten vanaf de Hondsbossche Zeewering geteld. Kleine, Middelste en Grote Jager zijn

1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
4	12	9	7	8	14	26	14	54	22	28	25	47

Tabel 3. Aantal getelde Papegaaiduikers per jaar langs de kust van Noord-Holland

Bedrijvigheid op het terras van Paviljoen Minkema, oktober 1979.
Naar een kleurenfoto van Kees Woutersen.

bepaald niet zeldzaam en als wij najaar 1985 niet meerekenen, omdat er toen een invasie Middelste Jagers plaatsvond (bijna 1.000 vogels Hondsbosscche Zeewering), is de verhouding waarin ze worden waargenomen de volgende: Kleine: Middelste: Grote Jager 28: 1: 3. Alkachtigen worden sinds de jaren tachtig jaarlijks bij duizenden gezien. Ook Vale Stormvogeltjes worden ieder jaar ontdekt. De verschijning en aantallen van deze echte zeevogels hangen uiteraard nauw samen met harde westelijke winden. Maar niet alle soorten zeevogels van de noordelijke Atlantische Oceaan verschijnen regelmatig bij ons aan de kust. Er zijn aan de Hondsbosscche Zeewering nog maar negen Grote Pijlstormvogels geregistreerd (daarnaast veertig vogels als Grote of Kuhl's Pijlstormvogel), niet meer dan 21 Zwarte Zeekoeten en het gewone Stormvogeltje, waarvan men vroeger dacht dat het een regelmatige verschijning voor onze kust was, is met slechts zes vogels (tot en met 1987) een lang niet jaarlijkse gast. Op 22 september 1990 werden de waarnemers echter verrast door het verschijnen van veertien Stormvogeltjes aan de Hondsbosscche Zeewering.

Invasies

Na al die jaren is nu ongeveer bekend wat er kan worden gezien. Maar dat wil niet zeggen dat zeetrekten een overbodige luxe is geworden die niets nieuws meer oplevert. Het invasie-achtige voorkomen van bepaalde zeevogels was al bekend, en deze invasies zijn niet alleen onvoorspelbaar maar ook nog vaak onverklaarbaar. Onverwacht grote aantallen zeevogels kunnen op één bepaalde dag worden gezien, zoals bovengenoemde Stormvogeltjes of de 10.699 Drieteenmeeuwen die op 27 oktober 1974 aan de Hondsbosscche Zeewering werden geteld. Interessanter is natuurlijk het vaststellen van omvangrijke invasies die ook in een groter gebied plaatsvinden. Zo was er bijvoorbeeld een invasie van Kleinste Jagers in 1988 in Noordwest-Europa. Op de Hondsbosscche Zeewering werd bijna 50% van de 113 in Nederland opgemerkte Kleinste Jagers geregistreerd (Van der Ham 1989). De oor-

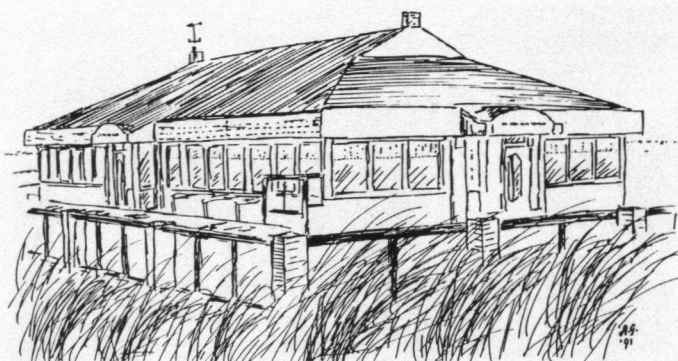
za(a)k(en) van deze invasie is (zijn) nog steeds niet duidelijk. De meest recente invasie was die van Kleine Alken in de winter 1990-1991. Tussen eind oktober 1990 en eind februari 1991 werden 4179 Kleine Alken in Nederland geregistreerd, waarvan 3449 (dus ruim 80%) tijdens zeetrekten langs de gehele Nederlandse kust. De grootste aantallen verschenen langs de kust van Noord-Holland. Deze influx werd in alle landen rond de Noordzee vastgesteld en er wordt geconcludeerd dat de Kleine Alk in de winter 1990/1991 als uitzondering en om onbekende redenen gebruik heeft gemaakt van de zuidelijke Noordzee als overwinteringsgebied (Van der Ham, Stegeman & Platteeuw 1991).

Monitoring van zeevogelbewegingen

Maar het interessantste van het zeetrekten kan nu worden gevonden in het monitoring van de (zee)vogelbewegingen voor onze kust. Tevens biedt het de unieke mogelijkheid tot monitoring van zeevogelpopulaties in de zuidelijke Noordzee. Een analyse van de tot nu toe beschikbare gegevens geeft al verrassende resultaten (Platteeuw 1991). Zo blijken in de jaren tachtig de meeste echte zeevogels veel talrijker geworden te zijn. Als een van de oorzaken wordt aangewezen een verandering in de visstand in de Noordzee. Zo is het aantal jonge Haringen in de kustwateren van de zuidelijke Noordzee (waar Nederland aan ligt) sinds begin jaren tachtig fors toegenomen. Dit ging gepaard met een verslechterende voedselsituatie in de noordelijke Noordzeewateren (crashes in Zandspiering en sprotvangsten van vissers) en wellicht zelfs met een verslechtering in arctische wateren. Soorten als Jan van Gent, Alk en Zeekoet, voor wie jonge Haring een belangrijke prooi is, zijn dan ook sterk in aantal toegenomen voor de Nederlands kust.

Het aantal **duikers** (Roodkeel- en Parelduikers, ook voor de zeer ervaren zeetrekter zeer moeilijk uit elkaar te houden) dat voor onze kust verschijnt, is eveneens groter dan in de jaren zeventig (zie figuur 1). De aantallen aan de Noordhol-

Het 'nieuwe' Paviljoen Minkema aan de Hondsbossche Zeewering bij Camperduin, gemeente Schoorl.
Tekening: Arnold Gronert.

De Dwergstern komt zowel in voor- als najaar in wisselend aantal voor.
Foto: A.C. Zwaga.

landse kust getelde vogels zijn tussen 1975 en 1987 ongeveer verdriedubbeld. Topjaar was 1987 waarin 9.230 duikers werden genoteerd (gemiddeld 8,87 duikers per uur!), waarvan er 518 stuks als Roodkeelduiker werden herkend en 104 stuks als Parelduiker. Eind jaren zeventig werden 71 stuks van de honderd duikers gedetermineerd als Roodkeelduiker. Eind jaren tachtig waren dat 85 duikers van de honderd. De relatieve toename van het aantal Roodkeelduikers loopt ongeveer parallel met de algemene toename van duikers, zodat het met name deze soort lijkt te zijn die talrijker is aan het worden voor onze kust. Net als bij bepaalde echte zeevogels, zal ook hier een toename van jonge Haring een grote rol spelen. De **Grote Zeeëend** wordt vooral gezien op de voorjaartrek. Het aantal varieert van jaar

tot jaar (tabel 2) zonder een duidelijke toe- of afname te laten zien. Interessant zijn de grote aantallen die in sommige voorjaren worden geteld: ruim 10.000 vogels was een topjaar in 1982. Het aantal Grote Zeeëenden dat ten zuiden van ons land overwintert, wordt geschat op slechts 8.000 exemplaren voor de kust van Noord-Frankrijk (Laursen 1989)

De **Dwergstern** (figuur 2) verschijnt zowel op de voor- als najaartrek. Door de jaren heen varieert het aantal dat onze kust passeert. Goede jaren worden afgewisseld door slechte jaren, een duidelijke toe- of afname is niet te zien. De weersomstandigheden spelen hier waarschijnlijk een grote rol. Een andere soort die een duidelijke toename laat zien, is de **Papegaaiduiker** (tabel 3). Tegenwoordig worden er langs de Noordhollandse kust jaarlijks enkele tientallen exemplaren opgemerkt, terwijl 1983 met maar liefst 54 Papegaaiduikers een topjaar was.

De tellers

De vaak verbazingwekkende informatie die het zeetrekten oplevert, is vooral te danken aan de mensen die alles (of bijna alles) wat ze zien tellen, opschrijven en invullen op de uurtotaalkaarten van de Nederlandse Zeevogelgroep. Het is niet alleen zo dat zij minstens evenveel genieten van de langsvliegende vogels als mensen die niet opschrijven wat ze zien, maar de ervaring leert dat schrijvende waarnemers vaak opletten-der zijn omdat ze zelfs de 'gewone' soorten niet willen missen.

■ Kees Woutersen, Moraviëstraat 10, 1827 ED Alkmaar, 072 - 612 485.

LITTERATUUR:

- Camphuysen, C.J. & van Dijk (1983): Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. *Limosa* 56: 81-230.
Club van Zeetrekwaarnemers (diverse auteurs) (1974 t/m 1990): Halfjaarverslagen voorjaar 1973 t/m najaar 1987.
Ham, N.F. van der (1989): Influx of Long-Tailed Skuas in the Netherlands in autumn 1988. *Sula* 3: 128-133.
Ham, N.F. van der, L. Stegeman & M. Platteeuw (1991): Influx van Kleine Alken, *Alle alle* in Nederland in winter 1990/1991. *Sula* 5 (3): in voorbereiding.
Laursen, K. (1989): Estimates of seaduck winter populations of the Western Palearctic. *Dan. Rev. Game Biol.* 13 (6): 2-22.
Platteeuw, M. (1991): Zeevogels langs de Nederlandse kust: wanneer, welke soorten en onder wat voor omstandigheden? *Sula* 5: 2-15.